

# شناسایی و اولویت‌بندی عوامل کشتی موثر بر انگیزش گردشگران در پارک ملی گلستان

مصطفی محمدی<sup>۱</sup>

دانشیار گردشگری، دانشکده میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری، دانشگاه مازندران، چالوس، ایران

سید محمد میر تقیان رودسری

دانشجوی دکتری گردشگری، دانشکده مدیریت و حسابداری، دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران

تاریخ دریافت: ۱۳۹۶/۱۲/۲۸ تاریخ پذیرش: ۱۳۹۷/۰۲/۰۹

## چکیده

امروزه، تمرکز اصلی راهبردهای مدیریت جنگل در سطح ملی و منطقه‌ای، استفاده از جنگل‌ها با اهداف گردشگری می‌باشد. با توجه به ارتباط انتخاب مقصد سفر با انگیزه‌های گردشگری، بررسی عوامل کشتی (عوامل موثر بر انتخاب مقصد) به منظور پیش‌بینی رفتارهای آتی سفر گردشگران اهمیت می‌یابد. هدف از انجام این تحقیق شناسایی و اولویت‌بندی عوامل کشتی موثر بر گردشگری مبتنی بر جنگل بوده است. جامعه آماری این تحقیق شامل گردشگران، جنگل و پارک ملی گلستان می‌باشد که با استفاده روش نمونه‌گیری تصادفی ساده، حجم نمونه ۱۹۶ نفر بدست آمد. ابزار اصلی جمع‌آوری داده‌ها، پرسشنامه-ی محقق ساخته بود و پایایی پرسشنامه از طریق آزمون آلفای کرونباخ ( $\alpha=0/813$ ) و روایی آن به صورت روایی صوری تایید گردید. در تجزیه و تحلیل داده‌ها از رویکرد تحلیل عاملی اکتشافی (شناسایی) از طریق نرم‌افزار SPSS24 و از تکنیک تاپسیس فازی (اولویت‌بندی) استفاده شد. نتیجه تحلیل عاملی اکتشافی، طبقه‌بندی ۳۹ معیار در ۱۲ عامل، تحت ۴ متغیر کلان (بوم‌شناختی، جاذبه، دسترسی‌پذیری و خدمات مکمل) بود. همچنین با استفاده از تکنیک تاپسیس فازی متغیرهای جاذبه، خدمات مکمل، بوم‌شناختی و دسترسی‌پذیری در اولویت‌های اول تا چهارم قرار گرفتند. به علاوه در متغیر جاذبه، محیط و منابع طبیعی مقصد به عنوان مهمترین عامل شناخته شدند. بر اساس یافته‌ها، اطلاع‌رسانی (معرفی) و تبلیغات هر چه بیشتر درباره‌ی تنوع فضاها، پارک‌های جنگلی، مناظر و چشم‌اندازهای جنگلی و پدیده‌های جوی و نیز برگزاری تورهای پرنده-نگری، منظرگردی و عکاسی در جنگل و پارک ملی گلستان پیشنهاد می‌گردد. سایر یافته‌ها مورد بحث قرار گرفته و نتایج و پیشنهادات ارائه شدند.

کلیدواژه‌گان: انگیزه‌های گردشگری، تاپسیس فازی، تحلیل عاملی اکتشافی، عوامل کشتی، گردشگری جنگل.

گردشگری در الگوهای فضایی خاصی عمل می‌کند که یکی از این الگوها، فضاها و مناطق جنگلی است. امروزه در سراسر جهان، توجه ویژه‌ای به مدیریت پایدار جنگل‌ها می‌شود (تقی‌آبادی و ایلانلو، ۱۳۹۹). در بسیاری از نقاط جهان، کاربری جنگل‌ها به دلیل منافع پایدار آن (Nayha et al., 2015) به سمت گردشگری تغییر پیدا کرده است (Hayrinen et al., 2013; Sloan et al., 2016; Luo and Bao, 2013). در واقع، تولید فضاهای گردشگری در جنگل‌ها به سبب وجود منابع طبیعی اولیه (Connell et al., 2016) و توسعه‌ی اقتصادی و راهبردهای خاص حفاظت از محیط‌زیست بوده است (Luo et al., 2016). زیرا ارتباط میان مدیریت جنگل و کیفیت محیط تفریحی بررسی و مورد تایید قرار گرفته است (Tyrvaainen, 2016).

جنگل‌ها، نقش حیاتی و مهمی در ابعاد مختلف زندگی انسان و سایر موجودات زنده ایفا می‌کنند (رحمانی، ۱۴۰۱). به ویژه در موضوع مورد بحث، جنگل‌ها به عامل بسیار مهمی برای ایجاد و احیای محصولات گردشگری تبدیل شده‌اند، یعنی ارزش تفریحی جنگل‌ها بیشتر از تولید چوب می‌باشد (Luo et al., 2016). جنگل‌ها به عنوان منبع اصلی تفریح و سرگرمی برای گردشگران داخلی و خارجی (Konu, 2015)، جز جدایی‌ناپذیر از محصولات گردشگری به شمار می‌آیند (Kuvan, 2005). به همین دلیل، جنگل‌ها نقش مهمی را در رقابت‌پذیری مقاصد گردشگری ایفا می‌کنند (Priskin, 2001).

گردشگری جنگل در برگیرنده‌ی جنگل‌های طبیعی و مصنوعی است و پارک‌های شهری و یا هر نوع باغی را شامل نمی‌گردد (Dong, 2002). گردشگری مبتنی بر جنگل به عنوان محصولی از خدمات مستقیم و غیربازاری جنگل‌ها شناخته می‌شود (Nayha et al., 2015) و به عنوان افزایش ارزش محیط‌زیستی جنگل (Wang and Wang, 1998) و استفاده مستقیم و غیرمستقیم از تمامی زیستی جنگل‌ها که شامل جاذبه‌های دیدنی طبیعی و فرهنگی می‌شود (Dong, 2002) تعریف می‌گردد. فعالیت‌های گردشگری جنگل شامل ماجراجویی‌هایی مانند رفتن به پیک‌نیک، شکار، ماهیگیری، قایقرانی، اسب‌سواری، عکاسی و تماشا کردن و آموزش درباره‌ی مسایل جنگل می‌شود (Chen & Nakama, 2013).

استان گلستان با داشتن طبیعت زیبا، سرسبز و چشم‌اندازهای منحصر به فرد، یکی از قطب‌های گردشگری مبتنی بر طبیعت در شمال کشور ایران است (شربت‌ی، ۱۳۹۴). استفاده از جنگل‌ها با هدف گردشگری و تفریح در استان گلستان، پدیده‌ای جدید نیست. پارک ملی و جنگل گلستان، یکی از مناطق طبیعی پر بازدید کشور است (غریبی و همکاران، ۱۳۹۶). بازدید از مناطق جنگلی به منظور تجارب تفریحی از محبوب‌ترین فعالیت‌های گردشگری در استان گلستان و جنگل و پارک ملی گلستان است. جنگل و پارک ملی گلستان، در تمامی بخش‌های خود، محبوبیت داشته و به طور گسترده‌ای استفاده می‌شوند. با وجود مطالعات متعدد در این حوزه، همچنان کمبود تحقیقات در زمینه‌ی شناسایی عوامل انگیزشی افراد برای گردشگری جنگل وجود دارد که نیازمند بررسی دقیق‌تر در قالب مطالعات موردی گوناگون است. مسئولان و مدیران این مناطق می‌بایست بدانند که چه ویژگی‌هایی از این نواحی به عنوان عوامل کششی، سفر به آنجا را تشویق می‌کند و به منظور بالا بردن کیفیت تجارب تفریحی و گردشگری جنگل در این مناطق، اولویت با چه ویژگی است.

از آنجایی که تحلیل انگیزش گردشگری مبتنی بر جنگل، به دلیل شکل‌گیری الگوهای خاص این نوع از گردشگری و اثراتی که بر نواحی جنگلی دارد، برای کنترل توسعه‌ی روزافزون این پدیده از دیدگاه جغرافیایی حیاتی است و در فرآیند مدیریت و برنامه‌ریزی پایدار جنگل‌ها و توسعه‌ی گردشگری مبتنی بر جنگل مهم و ضروری می‌باشد، هدف تحقیق حاضر شناسایی عوامل کششی موثر بر گردشگری مبتنی بر جنگل در پارک ملی گلستان (با رویکرد تحلیل عاملی اکتشافی) و اولویت‌بندی این عوامل (با رویکرد تصمیم‌گیری چند معیاره فازی) می‌باشد. بر اساس این اهداف، مسئله تحقیق به صورت دو سوال زیر مطرح می‌گردد:

- ۱- عوامل کششی موثر بر گردشگری مبتنی بر جنگل در پارک ملی گلستان کدامند؟
- ۲- اولویت عوامل کششی موثر بر گردشگری مبتنی بر جنگل در پارک ملی گلستان بر مبنای اهمیت آنها به چه ترتیب می‌باشد؟

### مبنای نظری

در مطالعات گردشگری، انگیزش همواره از اهمیت خاصی برخوردار بوده است (موسی‌زاده و همکاران، ۱۳۹۸). انگیزش همچون اهرمی است که به تمام اتفاقات و رخداد‌های حوزه سفر منجر می‌شود (Parrinello, 1993). در نتیجه، از یک سو برای بررسی میزان تاثیر یک فعالیت بازاریابی، شناسایی و درک انگیزش گردشگران ضروری بوده است و از سویی دیگر پیش‌نیازی برای برنامه‌ریزی موثر برای گردشگران است. انگیزش، فرآیندهایی است که موجب می‌شود فرد رفتار خاصی را بروز دهد و به بیان ساده‌تر، علت رفتار انسان است (Jafari, 2002). بنابراین انگیزش، عامل مرکزی در فرآیند تصمیم‌گیری است (Yolal et al., 2015). سنجش انگیزه‌ی گردشگران با نظریه‌ها و مدل‌های مختلفی همچون نظریه‌ی سلسله مراتب نیازها از مازلو (۱۹۴۳)، نظریه دو عاملی بهداشتی-انگیزشی از هرزبرگ (۱۹۵۹)، نظریه‌ی طیف درون‌گرا-برون‌گرا از پلاگ (۱۹۷۳)، نظریه‌ی نیروهای کششی-رانشی از دان (۱۹۷۷)، نظریه‌ی جستجو-گریز از کرامپتون (۱۹۷۹) که بعدها ایزو-آهولا (۱۹۸۲) آن را توسعه داد و نظریه انتظار از ویت و رایت (۱۹۹۲) انجام می‌گیرد (میرزائی و رضائی، ۱۳۹۶).

ایزو-آهولا (۱۹۸۹) بر شناخت عوامل انگیزشی (رانشی و کششی)<sup>۱</sup> به عنوان پایه و مبنایی برای مطالعه‌ی رفتار گردشگری تاکید داشت (Perera et al., 2012). این نظریه قابلیت بیشتری در پیش‌بینی رفتار گردشگران دارد (Hsu et al., 2010). عوامل رانشی به عواملی اشاره دارند که بر تصمیم یک فرد برای سفر تاثیر می‌گذارند، در صورتیکه عوامل کششی شامل عواملی است که بر تصمیم یک فرد برای انتخاب مقصد موثرند (Kim et al., 2003). عوامل رانشی در فرد اشتیاق به سفر به وجود می‌آورد. در مقابل، عوامل کششی به آن دسته از عوامل انگیزشی اطلاق می‌شود که به ویژگی‌ها و جاذبه‌های مقصد سفر مربوط است و منجر می‌شود تا گردشگران آن مقصد را انتخاب کنند. در تحقیق حاضر تاکید بر عوامل کششی می‌باشد.

گردشگری مبتنی بر جنگل، به طور کلی مطابق با انگیزه‌های گردشگری است و بر اساس نیاز به تفریح به صورت سفر به مکان‌های مختلف انجام می‌شود. گردشگران جنگل، عمدتاً همزمان در پی تامین چندین نیاز هستند، زیرا که این عمل آنان از انگیزه‌ای واحد سرچشمه نمی‌گیرد. گرچه ممکن است در شرایطی، یکی از این عوامل به عنوان عامل اصلی اثرگذار باشد، اما معمولاً در گردشگری مبتنی بر جنگل، چند یا همه‌ی این عوامل در مجموعه‌ای هم‌پیوند اثرگذار هستند. عوامل کششی در گردشگری جنگل، متنوع و متلون می‌باشند و در تحقیقات به صورت محدود مورد بررسی قرار گرفته‌اند.

خلیلی و همکاران (۱۳۹۳) به ارزیابی توان کاربری اکوتوریسم و تفرج جنگل‌های سامان قوری‌قلعه از طریق معیارهایی چون عوامل طبیعی، امکانات و راه‌های دسترسی، پوشش گیاهی و منابع آبی پرداختند. حسینی و همکاران (۱۳۹۵) برای ارزیابی و اولویت‌بندی پارک‌های ملی از شاخص‌های اکولوژیکی (گستره‌ی منابع جنگلی، حفاظت از تنوع زیستی، سلامتی و زنده‌مانی، ظرفیت و عملکرد تولید و عملکردهای زیست‌محیطی و حمایتی) و اقتصادی-اجتماعی (حفظ و توسعه‌ی عملکرد شرایط اقتصادی و حفظ و توسعه‌ی عملکرد شرایط اجتماعی) استفاده نمودند. اسکندری و همکاران (۱۳۹۶) نیازها و ترجیحات تفریحی گردشگران از پارک‌های جنگلی را در دسترسی به محیط و هوای سالم دانسته‌اند.

Jeong (1997) عوامل جذب بازدیدکنندگان به پارک‌های جنگلی را شامل منابع طبیعی، منابع فرهنگی-تاریخی، مسیر پیاده‌روی کوهستانی، امکانات تفریحی، زیرساختارهای تسهیلاتی و اطلاعاتی، و امکانات اقامتی و تجارتي تعیین نموده است.

<sup>1</sup> - Push & Pull Factors

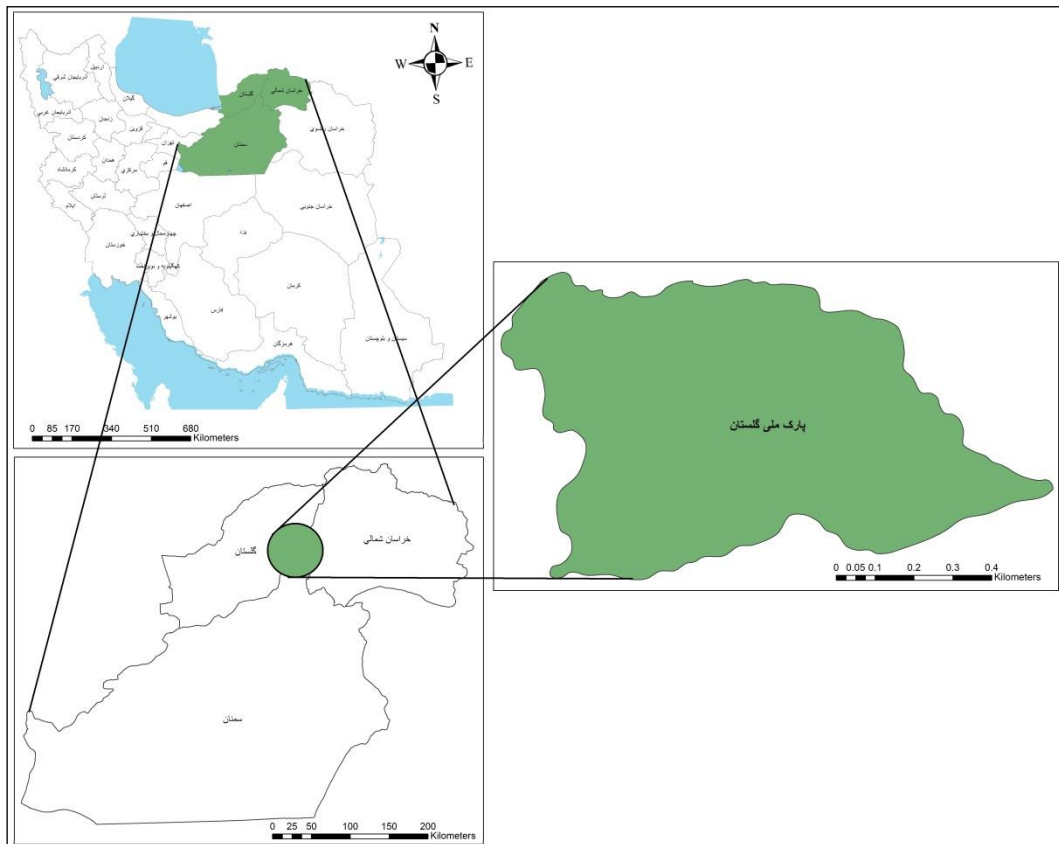
Ho (1998) بیان می‌کند که گردشگری و تفریح در جنگل‌ها به وسیله امنیت، بهداشت و پذیرش اجتماعی، تسهیلات و امکانات دقیق (میز و نیمکت، سرویس بهداشتی، تابلوهای و علائم راهنما و غیره) که مکمل محیط طبیعی هستند، برانگیخته می‌شوند. Hsueh and Lai (2000) معیارهای انتخاب مناطق جنگلی به منظور تفریح و فراغت در جنگل را در دارایی‌های طبیعی، جاذبه‌های انسان ساخت و حمایت از زیرساخت‌های گردشگری شناسایی نمودند. Deng و همکاران (2002) منابع گردشگری، تسهیلات گردشگری، قابلیت دسترسی، جوامع بومی و جاذبه‌های جانبی و محیطی را برای ارزیابی رقابت‌پذیری مناطق جنگلی گردشگری بیان کردند. Kim و همکاران (2003) منابع مهم گردشگری، اطلاعات، تسهیلات و امکانات و دسترسی و حمل‌ونقل را به‌عنوان سه عامل اصلی جذب گردشگر به پارک‌های جنگلی معرفی کرده است. Lee و همکاران (2010) جاذبه‌های گردشگری، دسترسی‌پذیری، تسهیلات و خدمات جانبی را برای انتخاب یک مقصد گردشگری و تفریح جنگلی مورد ارزیابی قرار داده‌اند. Perera و همکاران (2012) عوامل کششی اصلی گردشگری و فراغت مبتنی بر جنگل را وجود منابع طبیعی و منابع تاریخی و فرهنگی مطرح نمودند. همچنین Lee (2015) سه شاخص خدمات اطلاعاتی، تسهیلات و امکانات تفریحی و امنیت و پایداری می‌باشد را ارایه نموده است. Mantymaa و همکاران (2017) عوامل موثر بر گردشگری در محیط جنگل را کیفیت مناظر، تفریحی و طبیعی محیط جنگل دانسته‌اند.

عوامل کششی گردشگری مبتنی بر جنگل و مشخصات مربوط به آن در جهان، پدیده‌ی متنوع و پیچیده‌ای است و عوامل مختلفی در آن نقش دارند. در این زمینه الگوی واحد و یکنواختی را نمی‌توان برای تبیین آن در همه‌ی کشورها و مناطق به کار گرفت. از این رو با بررسی ادبیات مربوطه و مطالعه‌ی دیدگاه‌های صاحب‌نظران داخلی (اسکندری و همکاران، ۱۳۹۶؛ حسینی و همکاران، ۱۳۹۵؛ خلیلی و همکاران، ۱۳۹۳) و خارجی (Mantymaa et al., 2017; Lee, 2015; Perera et al., 2012; ) و خارج (Lee et al., 2010; Kim et al., 2003; Deng et al., 2002; Hsueh and Lai, 2000; Ho, 1998; Jeong, 1997) که در ارتباط مستقیم با موضوع تحقیق حاضر بودند، شاخص‌های مربوط به عوامل کششی گردشگری جنگل به طور خاص شامل جاذبه‌های زیباشناختی، ویژگی‌های اقلیمی و جغرافیایی، وجود جانوران و گیاهان نادر، برگزاری رویدادهای خاص، قابلیت دسترسی، کیفیت خدمات اقامتی و پذیرایی، امنیت و ایمنی، فروشگاه‌ها و فروشگاه‌های محلی و راهنما می‌باشند.

#### قلمرو جغرافیایی تحقیق

پارک ملی گلستان در سال ۱۳۴۶ به عنوان نخستین پارک ملی ایران تعیین شد و نخستین پارکی است که در ایران، عنوان پارک ملی را دارد (غریبی و همکاران، ۱۳۹۶). در منتهی الیه شرق البرز و جنگل‌های شمال کشور در موقعیت جغرافیایی بین ۳۷/۱۶ الی ۳۷/۳۱ عرض شمالی و ۵۵/۴۳/۲۵ الی ۵۶/۱۷ طول شرقی واقع شده است. از نظر اقلیمی بین دریای خزر و مناطق خشک شرقی قرار گرفته است، و به همین لحاظ اقلیم‌های متفاوت از نواحی بسیار مربوط تا نیمه‌خشک را در بر می‌گیرد. میانگین سالیانه بارش بین ۱۴۲ تا ۸۶۶ میلی‌متر و دمای متوسط سالیانه بین ۱۱/۵ تا ۱۷/۵ درجه سانتی‌گراد در یک دوره آماری ۳۰ ساله متغیر است (طایفی و همکاران، ۱۳۹۶). پارک ملی گلستان با مساحت ۹۱۸۹۵ هکتار بزرگترین پارک ملی ثبت شده در کشور می‌باشد که در میان سه استان گلستان (۶۵ درصد مساحت پارک)، خراسان شمالی (۳۰ درصد مساحت پارک) و سمنان (۵ درصد مساحت پارک) واقع شده و مدیریت آن با استان گلستان می‌باشد. دامنه‌ی تغییرات ارتفاعی از ۴۵۰ متر تا ۲۴۱۱ متر از سطح دریا متغیر است. از نظر اقلیمی پارک دارای تابستان‌های معتدل ولی زمستان‌های سرد و مناطق شرقی و جنوبی برف‌گیر است. مهمترین ویژگی پارک ملی گلستان تنوع اقلیمی آن است که در بخش غربی دارای آب‌وهوای نیمه معتدله مرطوب با بارندگی حدود ۱۰۰۰ میلی‌متر و در سمت شرق و جنوب شرقی از آب‌وهوای سرد و خشک و نیمه‌خشک با بارندگی حدود ۱۵۰ میلی‌متر برخوردار است. تاکنون حدود ۱۳۶۰ گونه گیاه آوندی، ۶۹ گونه پستاندار، ۱۴۹ گونه پرنده، ۳۰

گونه خزنده و دوزیست و حدود ۴ گونه ماهی در پارک شناسایی شده است (همامی و همکاران، ۱۳۹۵). موقعیت جغرافیایی این پارک در شکل (۱) نشان داده شده است.



شکل ۱. موقعیت پارک ملی گلستان

منبع: (نویسندگان، ۱۴۰۱)

### روش شناسی تحقیق

**روش تحقیق:** تحقیق حاضر، از نظر هدف، کاربردی و از نظر روش، توصیفی-تحلیلی است. جامعه آماری این تحقیق شامل گردشگران جنگل و پارک ملی گلستان می‌باشد. با توجه به نامحدود بودن حجم جامعه و نامشخص بودن مقدار واریانس نمونه اولیه، از رابطه (۱) و (۲) جهت تعیین حجم نمونه استفاده گردید (مومنی و فعال‌قیومی، ۱۳۹۶) که برابر با  $(n=196)$  تعیین شد. در رابطه (۱) به دلیل اینکه از پرسشنامه با طیف لیکرت هفت درجه استفاده شده است، بزرگترین مقدار  $(\max_{xi})$  برابر (۷) و کوچک‌ترین مقدار  $(\min_{xi})$  برابر با (۱) خواهد بود و مخرج نیز عدد صحیح و ثابت (۶) تعیین شده است، بنابراین انحراف معیار  $(\sigma)$  آن برابر با مقدار (۱) بوده که بیشینه انحراف معیار است. در رابطه (۲) با توجه به سطح اطمینان ۹۵٪ و دقت برآورد ۰/۰۱،  $Z_{\alpha/2} = 1/96$  و  $\delta = 0/01$  در نظر گرفته شده است. روش نمونه‌گیری به صورت تصادفی ساده بوده است. ویژگی‌های جمعیت‌شناختی نمونه آماری به این صورت بوده است که از نظر جنسیت ۱۳۶ (۶۹/۴ درصد) نفر مرد و ۵۴ (۳۰/۶ درصد) نفر زن بودند. از نظر سن، بیشترین نفرات مربوط به گروه سنی ۲۰-۳۰ سال به تعداد ۱۲۱ نفر (۶۱/۷۳ درصد)، به لحاظ وضعیت تاهل ۱۲۸ نفر (۶۵/۳ درصد) مجرد و به لحاظ تحصیلات، بیشترین تعداد مربوط به گروه تحصیلات تکمیلی ۱۲۷ نفر (۶۴/۸ درصد) است.

$$\sigma = \frac{\max(xi) - \min(xi)}{6} \quad \text{رابطه (۱)}$$

$$n = \left( \frac{Z_{\alpha/2} \times \sigma}{\delta} \right)^2 \quad \text{رابطه (۲)}$$

**روش گردآوری:** در این تحقیق، ابزار اصلی جمع‌آوری اطلاعات، پرسشنامه می‌باشد. گویه‌های پرسشنامه از بررسی ادبیات تحقیق به دست آمدند که بدون پیش‌فرض در تحلیل عاملی اکتشافی به کار گرفته شدند. به منظور آزمون پایایی پرسشنامه، ضریب آلفای کرونباخ محاسبه گردید. با توجه به این که مقدار آلفای کرونباخ محاسبه شده برای هر بخش پرسشنامه و همچنین برای کل داده‌ها، از حد بحرانی ضریب (۰/۸۱۳) بیشتر است، پایایی پرسشنامه تأیید می‌گردد. در فرآیند تعیین روایی، ابتدا پرسشنامه در اختیار اساتید گردشگری و طبیعت گردی قرار گرفت تا آنها نظرات و پیشنهادها خود را ابراز نمایند؛ بعد از انجام اصلاحات لازم، پرسشنامه‌ی نهایی تحقیق توزیع شد.

**روش تجزیه و تحلیل اطلاعات:** به منظور پاسخ به سوال اول پژوهش، پس از بازنگری ادبیات و مبانی نظری تحقیق، عوامل کششی گردشگری مبتنی بر جنگل شناسایی شد و با رویکرد تحلیل عاملی اکتشافی از طریق نرم‌افزار SPSS24، عوامل طبقه‌بندی و ابعاد مکنون شناسایی شدند. در تحلیل عاملی اکتشافی، محقق درصد کشف ساختار زیربنایی مجموعه نسبتاً بزرگی از متغیرها است و پیش فرض اولیه‌ی محقق آن است که هر متغیری ممکن است با هر عاملی ارتباط داشته باشد. (کیاکجوری و کیاکجوری، ۱۳۹۴). تحلیل عاملی اکتشافی معمولاً دارای چهار مرحله‌ی زیر می‌باشد: ۱) تشکیل ماتریسی از ضرایب همبستگی؛ ۲) استخراج عامل‌ها از ماتریس همبستگی؛ ۳) چرخش عامل‌ها به منظور به حداکثر رساندن رابطه‌ی بین متغیرها و عامل‌ها؛ و ۴) محاسبه‌ی نمره‌ی عامل‌ها (بار عامل‌ها) (اخوان‌مه‌دوی، ۱۳۹۳).

در پاسخ به سوال دوم تحقیق، بر اساس عوامل ۱۲گانه‌ی شناسایی شده در تحلیل عاملی اکتشافی، هر یک از عوامل مذکور، از طریق تکنیک تاپسیس فازی مورد اولویت‌بندی قرار گرفتند. تاپسیس فازی یکی از بهترین مدل‌های تصمیم‌گیری چندمعیاره است. تکنیک تاپسیس<sup>۱</sup> معروف‌ترین روش جهت رتبه‌بندی عوامل در میان مدل‌های تصمیم‌گیری چندمعیاره<sup>۲</sup> است و یکی از بهترین مدل‌های تصمیم‌گیری چند شاخصه می‌باشد و بر این مفهوم استوار است که گزینه انتخابی، باید کمترین فاصله را با راه‌حل ایده‌آل مثبت (بهترین حالت ممکن) و بیشترین فاصله را با راه‌حل ایده‌آل منفی (بدترین حالت ممکن) داشته باشد (Hwang & Yoon, 1981). در این پژوهش از تکنیک تاپسیس فازی و طیف فازی معرفی شده توسط Ching و همکاران (2005) استفاده شد که مقادیر این اعداد با توجه به عبارات کلامی مورد استفاده به این شرح می‌باشد: خیلی کم (۰/۱۵، ۰/۰۵، ۰)، کم (۰/۳، ۰/۲، ۰/۱)، نسبتاً کم (۰/۵، ۰/۳۵، ۰/۲)، متوسط (۰/۷، ۰/۵، ۰/۳)، نسبتاً زیاد (۰/۸، ۰/۶۵، ۰/۵)، زیاد (۰/۹، ۰/۸، ۰/۷) و خیلی زیاد (۱، ۰/۹۵، ۰/۸۵). روش تاپسیس فازی شامل گام‌های زیر است (Hwang & Yoon, 1981): گام اول (تشکیل ماتریس تصمیم‌گیری ارزیابی گزینه‌ها)، گام دوم (بی‌مقیاس نمودن ماتریس تصمیم‌گیری)، گام سوم (ایجاد ماتریس بی‌مقیاس وزین فازی)، گام چهارم (مشخص نمودن ایده‌آل مثبت فازی  $(FPIS, A^+)$  و ایده‌آل منفی فازی  $(FPIS, A^-)$  برای معیارها)، گام پنجم (محاسبه مجموع فواصل هر یک از گزینه‌ها از ایده‌آل مثبت فازی و ایده‌آل منفی فازی)، گام ششم (محاسبه نزدیکی نسبی گزینه‌ی نأم از راه‌حل ایده‌آل)، گام هفتم (رتبه‌بندی گزینه‌ها).

### نتایج تحقیق

به منظور پاسخ به سوال اول "عوامل کششی موثر بر گردشگری مبتنی بر جنگل در پارک ملی گلستان کدامند؟" از تحلیل عاملی اکتشافی استفاده گردید. نتایج تحلیل عاملی اکتشافی برای شناسایی عوامل کششی گردشگری مبتنی بر جنگل در جدول (۱) گزارش شده است که نشان می‌دهد که مقدار کفایت حجم نمونه‌برداری برابر با ۰/۷۶۰ است که با توجه به نزدیکی آن به یک، مقدار مناسبی است. آزمون بارتلت نیز با سطح معنی‌داری زیر ۰/۰۵، مقادیر باقیمانده‌ی اندک و اشتراکات بالا، همگی حکایت از کفایت مناسب داده‌ها و برازش مدل عاملی پیشنهادی دارند.

<sup>1</sup> - TOPSIS

<sup>2</sup> - Multiple Criteria Decision Making (MCDM)

جدول ۱. آزمون کفایت حجم داده‌ها و بارتلت

شاخص	عوامل کششی گردشگری مبتنی بر جنگل
مقدار کفایت حجم داده‌ها	۰/۷۶۰
آزمون	۴۷۴۴/۴۷۱
بارتلت	۷۴۱
	۰/۰۰۰

منبع: (نویسندگان، ۱۴۰۱)

بر اساس جدول (۲) تحلیل عاملی با بهره‌گیری از چرخش عاملی به روش واریماکس برای تعیین روایی سازه و دسته‌بندی متغیرها در قالب عوامل مختلف بر اساس متغیرهایی که بار عاملی آنها بزرگتر از ۰/۵ بوده انجام گرفت.

جدول ۲. شناسایی عوامل کششی موثر بر گردشگری مبتنی بر جنگل

گویه‌ها	بار عاملی	نامگذاری عامل	نامگذاری متغیر	مقادیر ویژه	درصد واریانس
دما	۰/۸۱۸	عامل دوم: ویژگی‌های آب و هوایی	نامگذاری متغیر	۳/۸۷۰	۹/۹۲۳
بارندگی	۰/۷۰۰				
باد	۰/۷۵۹				
تابش	۰/۷۱۷				
رطوبت نسبی	۰/۶۶۸	عامل پنجم: پوشش گیاهی	بوم‌شناختی	۲/۰۲۳	۵/۱۸۸
تنوع گیاهان	۰/۸۹۶				
تراکم گیاهان	۰/۸۶۲				
گستره و ترکیب گیاهان	۰/۸۳۴	عامل یازدهم: سیمای فیزیکی	نامگذاری متغیر	۱/۰۸۹	۲/۷۹۲
جاذبه‌های زیباشناختی	۰/۶۷۳				
وسعت پستی و بلندی	۰/۶۰۳				
ارتفاع و شیب	۰/۶۰۰	عامل دوازدهم: منابع خاکی - آبی	نامگذاری متغیر	۱/۰۲۱	۲/۶۱۹
ویژگی‌های شیمیایی - فیزیکی خاک	۰/۶۱۳				
میزان منابع آبی	۰/۶۰۹				
کیفیت منابع آبی	۰/۶۰۹	عامل اول: منابع طبیعی	جاذبه‌ها	۷/۵۷۲	۱۹/۴۱۵
مناظر و چشم‌اندازهای جنگلی	۰/۸۶۹				
پدیده‌های جوی	۰/۸۳۰				
جانوران و گیاهان نادر	۰/۸۱۷	عامل ششم: ثروت‌های فرهنگی	نامگذاری متغیر	۱/۸۴۰	۴/۷۱۹
رویدادهای خاص	۰/۹۰۴				
ساختمان‌ها و سازه‌های تاریخی	۰/۸۴۴				
فاصله تا مرکز شهر	۰/۸۸۰	عامل سوم: نوع دسترسی	نامگذاری متغیر	۲/۶۵۳	۶/۸۰۳
شبکه‌ی جاده‌ای	۰/۷۹۸				
خدمات رفت و آمد	۰/۷۵۷				
پارکینگ ماشین‌ها	۰/۷۳۵	فرم مسیر دسترسی	نامگذاری متغیر	۱/۱۰۹	۲/۸۴۳
مصالح خوب و عدم فرسایش مسیر	۰/۶۹۰				
وجود چشم‌انداز در مسیر	۰/۶۶۹				
دسترسی به آب	۰/۶۶۸	عامل چهارم: خدمات مکمل	نامگذاری متغیر	۲/۲۶۵	۸۰۷۵
کیفیت خدمات اقامتی	۰/۸۴۱				

		ارایه خدمات	۰/۸۳۸	کیفیت خدمات پذیرایی
		اقامتی/پذیرایی	۰/۸۳۵	تنوع خدمات اقامتی/پذیرایی
۲/۹۸۹	۱/۱۶۶	عامل نهم:	۰/۷۱۹	مسیرهای پیاده‌روی
		امکانات	۰/۶۳۹	مبلمان فضای باز
		تفریحی-سرگرمی	۰/۶۳۹	فروشگاه‌ها و فروشگاه‌های بومی
			۰/۷۶۷	مراکز و مناطق دیدنی
۳/۹۶۵	۱/۵۴۶	عامل هفتم:	۰/۶۷۶	راهنمای مسیرهای پیاده‌روی
		خدمات اطلاعاتی	۰/۶۳۱	تابلوهای تفسیری
			۰/۶۲۹	تابلوهای راهنمایی مسیر
		عامل هشتم:	۰/۷۳۲	سیستم‌های مراقبت‌های پزشکی
۳/۵۸۹	۱/۴۰۰	خدمات ایمنی و	۰/۶۷۰	سیستم درمان اورژانسی
		بهداشتی	۰/۶۰۳	حفاظت از محیط زیست

(منبع: نویسندگان، ۱۴۰۱)

در راستای پاسخ به سوال اول تحقیق مطابق با جدول بالا (جدول ۲)، نتایج نشان داد از طریق تحلیل عاملی اکتشافی، ۳۹ معیار کششی موثر بر گردشگری مبتنی بر جنگل گلستان در ۱۲ عامل (منابع طبیعی، ویژگی‌های آب و هوایی، نوع دسترسی، ارایه خدمات اقامتی/پذیرایی، پوشش گیاهی، ثروت‌های فرهنگی، خدمات اطلاعاتی، خدمات ایمنی و بهداشتی، امکانات تفریحی-سرگرمی، فرم مسیر دسترسی، سیمای فیزیکی، منابع خاکی-آب) و ۴ متغیر (بوم‌شناختی، جاذبه، دسترسی پذیری و خدمات مکمل) قرار گرفتند. به طور کلی، ۱۲ عامل فوق در مجموع حدود ۷۱ درصد کل واریانس را تبیین می‌نمایند که نشان از درصد نسبتا بالای واریانس تبیین شده توسط این عامل‌ها دارد.

در ادامه، جهت پاسخ به سوال دوم تحقیق، یعنی "اولویت عوامل کششی موثر بر گردشگری مبتنی بر جنگل در پارک ملی گلستان بر مبنای اهمیت آنها به چه ترتیب می‌باشد؟"، با توجه به احتمال وجود عدم اطمینان موجود در نظرات جمع‌آوری شده، از منطق فازی برای تفسیر و تحلیل بهتر داده‌ها در دستور کار قرار گرفت. در نهایت پس از انجام گام‌های ۷ گانه تحلیل فازی تاپسیس، بر اساس ترتیب نزولی  $CC_i$  به دست آمده از تکنیک تاپسیس فازی، می‌توان گزینه‌های موجود را رتبه‌بندی نمود. نتایج حاصل از رتبه‌بندی متغیرهای چهارگانه در جدول (۳) گزارش شده است. بر اساس نتایج جدول (۳)، می‌توان اینگونه به سوال دوم تحقیق پاسخ داد که متغیرهای کششی گردشگری مبتنی بر جنگل در جنگل گلستان، به ترتیب، "جاذبه"، "خدمات مکمل"، "بوم‌شناختی" و "دسترسی پذیری" در اولویت‌های اول تا چهارم قرار گرفتند.

جدول (۳): رتبه‌بندی فازی متغیرهای کششی گردشگری مبتنی بر جنگل

رتبه	متغیرها	فاصله از ایده‌آل مثبت	فاصله از ایده‌آل منفی	نزدیکی نسبی
۱	جاذبه	۰/۲۸۹۲	۰/۸۹۴۲	۰/۷۵۵۶
۲	خدمات مکمل	۰/۴۵۸۳	۱/۰۶۳۳	۰/۶۹۸۸
۳	بوم‌شناختی	۰/۴۹۳۵	۱/۰۹۸۵	۰/۶۹۰۰
۴	دسترسی‌پذیری	۰/۵۱۰۹	۱/۱۱۵۹	۰/۶۸۵۹

(منبع: نویسندگان، ۱۴۰۱)

به منظور تکمیل پاسخ به سوال دوم تحقیق، علاوه بر اولویت‌بندی متغیرهای کششی، عوامل ۱۲ گانه‌ی کششی گردشگری مبتنی بر جنگل در جنگل گلستان از طریق رتبه‌بندی فازی ارزیابی شدند که نتایج در جدول (۴) گزارش شده است. مبتنی بر اولویت متغیرها، در متغیر جاذبه، اولویت به ترتیب با عامل منابع طبیعی و عوامل ثروت‌های فرهنگی، در متغیر خدمات مکمل، اولویت به ترتیب با عوامل ارایه خدمات اقامتی/پذیرایی، خدمات اطلاعاتی، خدمات ایمنی و بهداشتی، امکانات تفریحی-



سرگرمی، در متغیر بوم‌شناختی، اولویت به ترتیب با عوامل ویژگی‌های آب و هوایی، پوشش گیاهی، سیمای فیزیکی، منابع خاکی - آبی و در متغیر دسترسی پذیری، اولویت به ترتیب با عوامل نوع دسترسی و فرم دسترسی بود.

جدول ۴: رتبه‌بندی فازی عوامل کششی گردشگری مبتنی بر جنگل

رتبه	متغیر	عوامل	فاصله از ایده‌آل مثبت	فاصله از ایده‌آل منفی	نسبتی	رتبه
۱	جاذبه	منابع طبیعی	۰/۲۶۵۵	۰/۸۳۷۹	۰/۷۵۹۳	۱
۲		ثروت‌های فرهنگی	۰/۳۰۱۹	۰/۹۴۲۳	۰/۷۵۷۳	۲
۱	خدمات مکمل	ارایه خدمات‌اقامتی/پذیرایی	۰/۳۹۲۰	۰/۹۱۱۴	۰/۶۹۹۲	۱
۲		خدمات اطلاعاتی	۰/۴۵۶۱	۱/۰۰۰۳	۰/۶۸۶۸	۲
۳		خدمات ایمنی و بهداشتی	۰/۴۶۲۸	۱/۰۱۴۸	۰/۶۸۶۷	۳
۴		امکانات تفریحی-سرگرمی	۰/۵۳۰۶	۱/۱۱۲۹	۰/۶۷۷۱	۴
۱	بوم‌شناختی	ویژگی‌های آب و هوایی	۰/۳۷۲۱	۰/۸۹۵۶	۰/۷۰۶۴	۱
۲		پوشش گیاهی	۰/۴۸۸۳	۱/۰۴۱۶	۰/۶۸۰۸	۲
۳		سیمای فیزیکی	۰/۵۴۱۹	۱/۰۸۰۱	۰/۶۶۵۹	۳
۴		منابع خاکی - آبی	۰/۵۴۹۶	۱/۰۸۲۹	۰/۶۶۳۳	۴
۱	دسترسی پذیری	نوع دسترسی	۰/۴۳۹۵	۰/۹۹۸۷	۰/۶۹۴۴	۱
۲		فرم مسیر دسترسی	۰/۵۸۰۰	۱/۲۲۹۰	۰/۶۷۹۳	۲

(منبع: نویسندگان، ۱۴۰۱)

## بحث و یافته‌ها

هدف از انجام این تحقیق شناسایی و اولویت‌بندی عوامل کششی موثر بر گردشگری مبتنی بر جنگل بود. به لحاظ اصالت، تحقیق حاضر اولین تحقیقی است که با رویکرد اکتشافی و فازی به بررسی عوامل کششی موثر بر گردشگری مبتنی بر جنگل در جنگل و پارک ملی گلستان می‌پردازد. نتایج به دست آمده می‌تواند شکاف علمی و تحلیلی در این زمینه را پوشش داده و نکات حساسی را از نظر شناخت انگیزه‌های گردشگران به تصمیم‌گیران گردشگری در حوزه‌ی مناطق و پارک‌های جنگلی اعطا نماید.

مبتنی بر هدف اول تحقیق (شناسایی عوامل کششی موثر بر گردشگری مبتنی بر جنگل) پس از بررسی ادبیات در زمینه‌ی گردشگری مبتنی بر جنگل، شاخص‌های کششی، یعنی عواملی که در مقصد وجود دارند و منجر به جذب گردشگر به مناطق و پارک‌های جنگلی می‌شوند، تحت ۳۹ معیار شناسایی شدند. سپس مبتنی بر رویکرد تحلیل عاملی اکتشافی، این ۳۹ معیار در ۱۲ عامل تحت چهار متغیر کلان (بوم‌شناختی، جاذبه، دسترسی‌پذیری و خدمات مکمل) طبقه‌بندی شدند. مبتنی بر یافته‌های تحقیق حاضر، متغیر بوم‌شناختی تحت چهار عامل ویژگی‌های آب و هوایی، پوشش گیاهی، سیمای فیزیکی و منابع خاکی - آبی تعیین گردید. در این زمینه، خلیلی و همکاران (۱۳۹۳) پوشش گیاهی و منابع آبی، حسینی و همکاران (۱۳۹۵) شاخص‌های اکولوژیکی، اسکندری و همکاران (۱۳۹۶) دسترسی به محیط و هوای سالم و Mantymaa و همکاران (2017) کیفیت مناظر جنگل را مورد بررسی قرار دادند. از این رو مشخص شد که تحقیق حاضر در شناسایی و نام‌گذاری متغیر بوم‌شناختی با تحقیقات مذکور در همراستا بوده است.

با توجه به شناسایی و نام‌گذاری دو عامل "منابع طبیعی" و "ثروت‌های فرهنگی" تحت متغیر "جاذبه" به عنوان عامل انتخاب مقصد گردشگری جنگل، نتایج این بخش از تحقیق با برخی مطالعات همسو است. به عنوان مثال خلیلی و همکاران (۱۳۹۳) این عوامل را عوامل طبیعی، Jeong (1997) منابع طبیعی و منابع فرهنگی-تاریخی، Ho (1998) محیط طبیعی و

پذیرش اجتماعی، Hsueh and Lai (2000) دارایی‌های طبیعی و جاذبه‌های انسان ساخت، Deng و همکاران (2002) جوامع بومی و جاذبه‌های جانبی و محیطی، Lee و همکاران (2010) جاذبه‌های گردشگری، Perera و همکاران (2012) منابع طبیعی و منابع تاریخی و فرهنگی (به عنوان عوامل کششی اصلی گردشگری و فراغت مبتنی بر جنگل) و Mantymaa و همکاران (2017) کیفیت محیط طبیعی جنگل دانسته‌اند.

متغیر سوم، دسترسی پذیری است که نوع دسترسی و فرم مسیر دسترسی را در بر می‌گیرد. در این باره، خلیلی و همکاران (۱۳۹۳) راه‌های دسترسی، Jeong (1997) مسیر پیاده‌روی، Deng و همکاران (2002) قابلیت دسترسی، Kim و همکاران (2003) دسترسی و حمل و نقل و Lee و همکاران (2010) دسترسی پذیری مطرح نمودند. از این رو تحقیق حاضر با تحقیقات مذکور همسو می‌باشد.

عامل شناسایی شده‌ی دیگر که در انتخاب مقصد گردشگری جنگل مهم می‌باشد، متغیر خدمات مکمل است که عواملی همچون ارایه خدمات اقامتی/پذیرایی، خدمات اطلاعاتی، خدمات ایمنی و بهداشتی و امکانات تفریحی-سرگرمی را تحت خود قرار می‌دهد. همراستا با متغیر خدمات مکمل و عوامل، Jeong (1997) عوامل امکانات تفریحی، زیرساختارهای تسهیلاتی و اطلاعاتی، و امکانات اقامتی و تجارتي، Ho (1998) امنیت، بهداشت، تسهیلات و امکانات دقیق (میز و نیمکت، سرویس بهداشتی، تابلوهای و علائم راهنما و غیره)، Hsueh and Lai (2000) حمایت از زیرساخت‌های گردشگری، Deng و همکاران (2002) منابع و تسهیلات گردشگری، Kim و همکاران (2003) اطلاعات و تسهیلات و امکانات، Lee و همکاران (2010) تسهیلات و خدمات جانبی، Lee (2015) خدمات اطلاعاتی، تسهیلات و امکانات تفریحی و امنیت و پایداری، Mantymaa و همکاران (2017) کیفیت تفریحی محیط جنگل را عوامل موثر بر انتخاب مقصد گردشگری جنگل ارایه نمودند.

مبتنی بر هدف دوم تحقیق (اولویت‌بندی عوامل کششی موثر بر گردشگری مبتنی بر جنگل)، عوامل ۱۲ گانه و چهار متغیر شناسایی شده با استفاده از تکنیک تاپسیس فازی مورد ارزیابی قرار گرفتند. نتایج نشان داد که متغیرهای کششی جاذبه، خدمات مکمل، بوم‌شناختی و دسترسی‌پذیری در اولویت‌های اول تا چهارم قرار گرفتند. این یافته‌ها با یافته‌های تحقیق محققان داخلی (حسینی و همکاران، ۱۳۹۵؛ خلیلی و همکاران، ۱۳۹۳) و خارجی (Lee, 2015; Perera et al., 2012; Lee, 2010; Kim et al., 2003; Deng et al., 2002; Hsueh and Lai, 2000; Ho, 1998; Jeong, 1997) همسو می‌باشد. عوامل منابع طبیعی و ثروت‌های فرهنگی برای متغیر جاذبه، عوامل ارایه خدمات اقامتی/پذیرایی، خدمات اطلاعاتی، خدمات ایمنی و بهداشتی و امکانات تفریحی-سرگرمی برای متغیر خدمات مکمل، عوامل ویژگی‌های آب و هوایی، پوشش گیاهی، سیمای فیزیکی و منابع خاکی - آبی برای متغیر بوم‌شناختی و عوامل نوع دسترسی و فرم مسیر دسترسی برای متغیر دسترسی‌پذیری به ترتیب از بیشترین به کمترین اولویت برخوردار بودند.

### نتیجه‌گیری

افزایش تقاضا برای حضور در فعالیت‌های گردشگری مبتنی بر جنگل، مدیریت مقصد را با تنوع و ناهمگونی درخواست‌ها مواجه ساخته که می‌بایست پاسخی برای آنها داشته باشد. انگیزه فرد برای بازدید از جاذبه‌های مبتنی بر جنگل تمایل به تغییر قابل ملاحظه‌ای پیدا نموده، از این رو شناخت عوامل موثر بر انتخاب مقصد گردشگری مبتنی بر جنگل اهمیت می‌یابد. باید در نظر داشت تمام ویژگی‌های مقصد گردشگری مبتنی بر جنگل در عوامل انتخاب مقصد توسط گردشگر، به یک اندازه مهم نیستند.

مناظر جنگل، همراه با پدیده‌های اقلیمی، مهمترین عوامل در جذابیت گردشگری تفریحی جنگلی هستند. این دارایی‌های طبیعی، منحصر به فرد بوده و معیاری برای تمایز قابل شدن میان مناطق تفریحی جنگل به شمار می‌آیند. وضعیت دسترسی و

کیفیت بالای مکان اقامت و غذا در تکمیل تجربه گردشگری تفریحی جنگلی ضروری است. مجموعه‌ی این عوامل "زیرساخت‌های پشتیبانی" هستند که بازدیدکنندگان را تشویق می‌کند مدت بازدید و هزینه‌کرد خود را افزایش دهند و جریان‌های سفر خود را تسهیل نمایند.

اولویت‌بندی مولفه‌های کششی گردشگری مبتنی بر جنگل از دیدگاه گردشگران مشخص ساخت که بالاترین اولویت و رتبه مربوط به متغیر "جاذبه" می‌باشد و در متغیر جاذبه، اولین اولویت با عامل "منابع طبیعی" است؛ از این رو می‌توان اینگونه استدلال نمود که در میان عوامل گوناگونی که در انتخاب الگوی گردشگری مبتنی بر جنگل نقش دارند، محیط و منابع طبیعی مقصد در قالب یک جاذبه، به عنوان مهمترین عامل هستند. گردشگری مبتنی بر جنگل یک فعالیت پویا، انعطاف‌پذیر و مستعد برای تغییر است. رفتارهای این گونه از گردشگران، می‌تواند گستره‌ی وسیعی از منابع طبیعی تا فرهنگی را در بر گیرد. در افزایش جذابیت گردشگری تفریحی جنگل، جاذبه‌های گردشگری نقش مهمی ایفا می‌کنند. یک جنگل با جاذبه‌های با کیفیت بالا، مزیت رقابتی و موقعیت بازار قوی از گردشگران را به دست خواهد آورد. بنابراین، مناطق جنگلی‌ای که از تعداد بیشتری جاذبه‌ی گردشگری برخوردارند، با حجم تقاضای بیشتری روبرو هستند.

از آنجایی که رفتار و انگیزه‌های گردشگران، تابع شرایط زمانی و مکانی خاصی است که در آن زندگی می‌کنند، نبود محیط و منابع طبیعی سبز در بسیاری از نقاط ایران و وجود فضا و شرایط مناسب به لحاظ منابع طبیعی و تنوع فضایی جنگل‌ها در جنگل گلستان، باعث شده است تا عامل "منابع طبیعی" به عنوان یک "جاذبه" نقش مهمی در الگوهای رفتاری گردشگران مبتنی بر جنگل داشته باشد. اطلاع‌رسانی (معرفی) و تبلیغات هر چه بیشتر درباره‌ی تنوع فضاها، پارک‌های جنگلی، مناظر و چشم‌اندازهای جنگلی، پدیده‌های جوی (جنگل ابر)؛ جانوران و گیاهان نادر (پرنده‌نگری و حیوان‌نگری، تورهای عکاسی و غیره) در جنگل و پارک ملی گلستان توسط مدیران محلی و منطقه‌ای پیشنهاد می‌گردد.

اولویت دوم مربوط به متغیر "خدمات مکمل" و در این متغیر، اولین اولویت با عامل "ارایه خدمات اقامتی/پذیرایی" بود. از دیدگاه گردشگران مبتنی بر جنگل، بازدید از منابع طبیعی، مناظر و چشم‌اندازهای جنگلی؛ پدیده‌های جوی، جانوران و گیاهان وجود تسهیلات و خدمات اقامتی و پذیرایی با کیفیت و تنوع این خدمات الزامی می‌باشد.

به لحاظ ماهیتی، تاثیر مثبت جنگل بر سلامت جسمی و روانی و نیز رفاه گردشگر ثابت شده است. در بسیاری از تفریگاه‌های جنگلی در خارج از ایران، مراکز جنگل‌درمانی با هدف استراحت و یادگیری وجود دارد که در کنار منابع طبیعی نوعی از گردشگری مبتنی بر جنگل را شکل می‌دهد. شاید دلیل اصلی انتخاب مقصد گردشگری مبتنی بر جنگل، منابع طبیعی باشد، اما توسعه زیرساخت‌های خدماتی در کنار این منابع طبیعی به علت موقعیت دور قرارگیری آن، اجازه می‌دهد تا کیفیت تجربه‌ی گردشگران از منطقه‌ی جنگلی افزایش یابد. یک مکان‌های تفریحی جنگلی با ارایه خدمات مربوط به غذا و اقامت، طیف گردشگران خود را از بازدیدکنندگان یکروزه به گردشگران وفادار تبدیل می‌سازد.

با این حال، لازم به ذکر است که کیفیت خدمات اقامتی و پذیرایی مهمتر از کمیت آن است. بسیاری از مراکز اقامتی و رستوران‌ها در مناطق تفریحی جنگلی قدیمی بوده و بدون بهبود و بازسازی سریع، تمایل گردشگران برای اقامت بیشتر و کیفیت تجربه گردشگری در یک محیط جنگلی را کاهش دهد.

در صورت برگزاری تورهای چند روزه و شب‌مانی در طبیعت، حداقل تسهیلات اقامتی با امنیت می‌بایست وجود داشته باشد. در این زمینه، تاسیس کمپ‌های اقامتی و بوم‌گردی سازگار با مناطق جنگلی در جنگل گلستان، ساخت فضاها، اختصاصی برای طبخ و یا ارایه‌ی خدمات غذایی، ساخت سرویس‌های بهداشتی متحرک در مسیر دسترسی پارک‌ها و مناطق جنگلی، پیشنهاد می‌گردد.

اولویت سوم مربوط به متغیر "بوم‌شناختی" می‌باشد و در متغیر بوم‌شناختی، اولین اولویت با عامل "ویژگی‌های آب و هوایی" است. عواملی همچون دما، بارندگی، باد، تابش و رطوبت نسبی به عنوان ویژگی‌های آب و هوایی می‌باشند که تحت موضوع شاخص‌های آسایش اقلیمی گردشگری مطرح شده‌اند. عمده‌ی جنگل و پارک ملی گلستان در شش ماهه‌ی اول سال از شاخص آسایش اقلیمی گردشگری بالایی برخوردارند.

محیط جنگلی با تنوع گیاهان و جانوران، مناظر، حواس و زیبایی‌شناسی کمک می‌کند تا طیف وسیعی از تجربه‌های سودمند برای گردشگران جنگل ایجاد گردد. محیط طبیعی، "اوقات جادویی" یا "پدیده شگفت‌انگیز" را برای گردشگران فراهم می‌کند.

همچنین، اغلب مردم برای تفریح در جنگل، مسیرهایی را انتخاب می‌کنند که به دارای چشم‌انداز بوده و به منابع آبی قابل شرب دسترسی داشته باشد. انسان ذاتا دوستدار زیبایی است و تماشای چشم‌اندازهای زیبا و دلپسند از علایق مشترک انسان-هاست. از این رو، هر مکانی که دارای ارزش بصری است، از نظر او ارزش بازدید دارد. بنابراین وجود مناظر طبیعی، از جمله پیش‌نیازهای جذب گردشگر مبتنی بر جنگل می‌باشد.

از آنجایی که مناظر یکی از مهمترین انگیزه برای انتخاب مقصد و حضور در تفریح‌های مبتنی بر جنگل است، با تاکید بر فصول مختلف سال، که تاثیر عمیقی بر کیفیت چشم‌اندازهای جنگلی داشته و تصاویری منحصر به فردی (تصویر بهار، تابستان، پاییز و زمستان) را از جنگل ارائه می‌دهند، بسته‌های گشت فصلی را برنامه‌ریزی نمود.

اولویت چهارم مربوط به متغیر "دسترسی‌پذیری" بود و در این متغیر، اولین اولویت با عامل "نوع دسترسی" بود. توجه به عواملی همچون فاصله تا مرکز شهر، شبکه‌ی جاده‌ای، خدمات رفت‌وآمد، پارکینگ ماشین‌ها بسیار اثرگذار است.

اهمیت دسترسی، حمل‌ونقل، راهنمای مسیر و نزدیکی به مبدا سفر، به عنوان بخشی از معیارهایی است که گردشگران در انتخاب یک مقصد مبتنی بر جنگل استفاده می‌کنند. نقش سیستم حمل‌ونقل در توسعه مقصد اهمیت دارد زیرا ارتباط‌های حیاتی بین مناطق گردشگری و مقصد را فراهم می‌کند. توسعه‌ی زیرساخت‌ها، از جمله راه، جریان حمل‌ونقل و جابه‌جایی مسافر را تسهیل نموده و انگیزه‌ی گردشگران را برای بازدید از مکان‌های مختلف افزایش می‌دهد. عامل مهم دیگر نزدیکی مقصدهای مبتنی بر جنگل به محل زندگی گردشگران است. از آنجا که بسیاری از مقصدهای جنگلی ایران در مناطق نسبتا دور قرار دارند، به ویژه آنهایی که دارای مناظر و چشم‌اندازهای زیبا هستند، قابلیت اطمینان و راحتی حالت‌های دسترسی به آنها، باید برای گردشگران تامین شود. اگر دسترسی گردشگران برای سفر به مقصد مورد نظر توسط ناکارآمدی در سیستم حمل‌ونقل محدود شود، گردشگران به دنبال مقصدهای جایگزین می‌گردند.

## منابع

- اخوان مهدوی، محسن (۱۳۹۳). *آزمون فرضیه با نرم‌افزار SPSS*. تهران: جامعه‌شناسان.
- اسکندری، سعیده؛ اولادی، جعفر؛ یخکشی، علی (۱۳۹۶). بررسی نیازها و ترجیحات تفریحی بازدیدکنندگان پارک جنگلی سرخه-حصار، و مقایسه‌ی آن با پارک جنگلی سیسنگان، *انسان و محیط‌زیست*، دوره ۱۵، شماره ۱، ۴۵-۵۹.
- تقی‌آبادی، محمدرضا؛ ایلانلو، مریم (۱۳۹۹). بررسی نقش عوامل اقتصادی و اجتماعی در مدیریت جنگل‌های مناطق ایران و تورانی (مطالعه موردی: باغ شادی شهرستان خاتم در استان یزد)، *جغرافیا (برنامه‌ریزی منطقه‌ای)*، سال ۱۰، شماره ۳، ۹۶۱-۹۷۸.
- حسینی، ساره؛ اولادی‌قادی‌کلایی، جعفر؛ امیرنژاد، حمید (۱۳۹۵). اولویت‌بندی معیارها و شاخص‌های ارزیابی پارک‌های ملی با استفاده از طیف لیکرت و تکنیک آنتروپی، *اکوسیستم‌های طبیعی ایران*، دوره ۷، شماره ۳، ۸۳-۹۷.
- خلیلی، زینب؛ اولادی‌قادی‌کلایی، جعفر؛ حسینی‌نصر، سیدمحمد (۱۳۹۳). تعیین قابلیت توان طبیعت‌گردی جنگل‌های سامان عرفی قوری قلعه با تاکید بر فاکتور منابع آبی، *اکوسیستم‌های طبیعی ایران*، دوره ۵، شماره ۴، ۶۲-۷۲.

رحمانی، مهدی (۱۴۰۱). نقش و کارکرد حقوق در حوزه محیط‌زیست (مطالعه موردی؛ منابع جنگل‌ها). *جغرافیا (برنامه‌ریزی منطقه-ای)*، مقالات آماده انتشار (DOI: 10.22034/JGEOQ.2022.348989.3754).

شربت‌ی، اکبر (۱۳۹۴). بررسی نقش گردشگری در توسعه اقتصادی استان گلستان، *آمایش جغرافیایی فضا*، سال ۵، شماره ۱۱، ۴۱-۸۵.

غریبی، شیوا؛ میرکریمی، سیدحامد، جمشیدنژاد، امیر (۱۳۹۶). برآورد حجم پسماند تولیدشده ناشی از فعالیت گردشگری و ارایه طرح مدیریتی آن در حاشیه جاده پارک ملی گلستان، *آمایش جغرافیایی فضا*، سال ۷، شماره ۲۴، ۷۳-۸۵.

طایفی، حکیمه؛ عرفان‌زاده، رضا؛ عابدی، مهدی (۱۳۹۶). تغییر ویژگی‌های شیمیایی خاک در مقابل آتش و شدت‌های مختلف آن، *نشریه آب و خاک*، جلد ۳۱، شماره ۱، ۳۰۲-۳۱۱.

موسوی‌زاده، فاطمه؛ عباسی‌اسفنجیر، علی‌اصغر؛ رحمانی‌فیروزجاه، علی (۱۳۹۸). سهم ابعاد سرمایه فرهنگی در میزان تمایل به گردشگری ساکنین شهرهای ساحلی استان مازندران موارد مطالعه (بابلسر، محمودآباد، نوشهر، چالوس، رامسر)، *جغرافیا (برنامه-ریزی منطقه‌ای)*، سال ۱۰، شماره ۱، ۵۷۹-۵۹۷.

مومنی، منصور؛ فعال‌قیومی، علی (۱۳۹۶). *تحلیل‌های آماری با استفاده از SPSS*، تهران: کتاب‌نو.

میرزائی، روزبه؛ رضائی، نفیسه (۱۳۹۵). بخش‌بندی بازار رویدادهای ویژه فرهنگی بر مبنای انگیزه‌های بازدیدکنندگان، *تحقیقات بازاریابی نوین*، دوره ۷، شماره ۱، ۹۳-۱۱۴.

همامی، محمودرضا، سلیماری، جواد؛ اسمعیلی، سعیده (۱۳۹۵). بررسی تنوع و الگوی تلفات جاده‌ای حیات وحش در پارک ملی گلستان، *پژوهش‌های محیط‌زیست*، سال ۷، شماره ۱۴، ۲۱۵-۲۲۴.

- Chen, B., & Nakama, Y. (2013). Thirty years of forest tourism in china, *Journal of Forest Research*, 18(4): 285-292.
- Ching, L. T., Hero, C. & Po-Young, C. (2005). Agility index in the supply chain, *Production Economics*, 100(2): 258-299.
- Connell, D. J., Hall, J. & Shultis, J. (2016). Ecotourism and forestry: a study of tension in a peripheral region of British Columbia, Canada, *Journal of Ecotourism*, 16(2): 169-189.
- Deng, J., King, B. & Bauer, T. (2002). Evaluating natural attractions for tourism, *Annals of Tourism Research*, No. 29: 422-438.
- Dong, Z. (2002). *Forest tourism in china*, petroleum industry press, Beijing.
- Formica, S., & Uysal, M. (2006). Destination attractiveness based on supply and demand evaluations: an analytical framework, *Journal of Travel Research*, 44(4): 418-430.
- Hayrinen, L., Mattila, O., Berghall, S., Narhi, M. & Toppinen, A. (2016). Exploring the future use of forests: perceptions from nonindustrial private forest owners in finland, *Scandinavian Journal of Forest Research*, No. 31: 1-11.
- Ho, W. J. (1998). The management and development of forest recreational resources, *Landscape Architecture*, No. 28, 7-24.
- Hsu, C. H. C., Cai, H. L. A. & Li, M. (2010). Expectation, Motivation, and Attitude: A Tourist Behavioral Model, *Journal of Travel Research*, 49(3): 282-296.
- Hsueh, I. C. & Lai, M. J. (2000). Resource evaluation of candidate site selection for forest recreation, *Tung Hai Journal*, No. 41: 111-132.
- Hwang, C. L. & Yoon, K. (1981). *Multiple Attribute Decision Making, Methods and Applications A State-of-the-Art Survey*, Lecture Notes in Economics and Mathematical Systems, Berlin Heidelberg New York: Springer-Verlag
- Iso-Ahola, S. E. (1989). *Motivation for leisure*. in: Jackson, E. L., & T. L. Burton (Eds.), *Understanding leisure and recreation: mapping the past charting the future*. State College: R. A. Venture Publishing, U.S.A. pp. 247-279.
- Jafari, J. (2002). *Encyclopedia of tourism*, London: Routledge.
- Jeong, I., (1997). *A study on attributes of attractions of the bukhansan national park and visitors' attitudes*, master's thesis. Hanyang University, Seoul, Korea.
- Kim, S. S., Lee, C. K., Klenosky, D. B. (2003). The influence of push and pull factors at korean national parks. *Tourism Management*, No. 24: 169-180.

- Konu, H. (2015). Developing a forest-based wellbeing tourism product together with customers-an ethnographic approach, *Tourism Management*, No. 49: 1-16.
- Kuvan, Y. (2005). The use of forests for the purpose of tourism: the case of belek tourism center in turkey, *Journal of Environmental Management*, No. 75: 263-274.
- Lee, C. F., Huang, H. I. & Yeha, K. R. (2010). Developing an evaluation model for destination attractiveness: sustainable forest recreation tourism in taiwan, *Journal of Sustainable Tourism*, 18(6): 811-828.
- Lee, C. F. (2015). Tourist satisfaction with forest recreation experience: a segment-based approach, *Anatolia: An International Journal of Tourism and Hospitality Research*, 26(4): 535-548.
- Luo, F. & Bao, J. (2013). Evolutional process and characteristics of National forest parks in china: a perspective of the logic of state, market and society, *Econ Geogr*, 33(3): 164-169.
- Luo, F., Moyle, B. D., Bao, J. & Zhong, Y. (2016). The role of institutions in the production of space for tourism: National Forest Parks in China, *Forest Policy and Economics*, No. 70: 47-55.
- Mantymaa, E., Ovaskainen, V., Juutinen, A. & Tyrvaïnen, L. (2017). Integrating nature based tourism and forestry in private lands under heterogeneous visitor preferences for forest attributes, *Journal of Environmental Planning and Management*, 61(4): 724-746.
- Nayha, A., Pelli, P. & Hetemaki, L. (2015). Services in the forest based sector unexplored futures, *Foresight*, 17(4): 378-398.
- Parrinello, G. L. (1993). Motivation and anticipation in post-industrial tourism. *Annals of Tourism Research*, 20(2): 233-249.
- Perera, P., Vlosky, R. P. & Wahala, S. B. (2012). Motivational and Behavioral Profiling of Visitors to Forest-based Recreational Destinations in Sri Lanka, *Asia Pacific Journal of Tourism Research*, 17(4): 451-467.
- Priskin, J. (2001). Assessment of natural resources for nature-based tourism: the case of the Central Coast Region of Western Australia, *Tourism Management*, No. 22: 637-648.
- Sloan, P., Legrand, W. & Kinski, S. (2016). The restorative power of forests: the tree house hotel phenomena in germany, *In Advances in Hospitality and Leisure*, No. 19: 181-189.
- Tyrvaïnen, L., Silvennoinen, H. & Hallikainen, V. (2016). Effect of the season and forest management on the visual quality of the nature-based tourism environment: a case from finnish lapland, *Scandinavian Journal of Forest Research*, No. 31: 1-34.
- Wang, X. & Wang, J. (1998). Forest park and ecotourism, *Tourism Trib*, No. 2: 58-62.
- Yang, H. C. (2005). *A multi-dimension approach to forest recreational management. Proceedings of Forest Ecology and Management Conference*. National Chung Hsing University, Taichung, Taiwan. pp. 21-40.
- Yolal, M., Rus, R.V., Cosma, S. & Gursoy, D. (2015). A Pilot Study on Spectators' Motivations and Their Socio-Economic Perceptions of a Film Festival, *Journal of Convention & Event Tourism*, 16(3): 253-271.